

INTERGRAREA TERMINOLOGIEI PORTULUI POPULAR ÎN LOCUȚIUNI ȘI EXPRESII INTEGRATION OF POPULAR PORT TERMINOLOGY IN SPEECHES AND EXPRESSIONS

Diana CHIBAC

Universitatea națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți, Ucraina

E-mail: kibakdiana@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4491-5494

Rezumat: *În Valea Siretului din Bucovina de Nord, populația românească și-a păstrat aproape întru totul specificul, chiar dacă a suferit diferite influențe din partea celorlalte etnii cu care ea a conviețuit – în primul rând, din partea populației ucrainene.*

Aceste expresii și locuțiuni țin direct de limba vorbită, care constituie o dovadă vie a perpetuării unei anumite culturi materiale și spirituale legate de viața unei etnii, de portul acesteia și de lexic, de puterea ei de conservare și de evoluție de-a lungul timpului, adică, de vitalitatea sa.

În zona nordică a Bucovinei, sunt multe expresii și locuțiuni, care reprezintă o mărturie în plus că limba română este la locul cuvenit, atâta timp cât vorbitorii de aici o stăpânesc nu doar la nivel de limbaj, ci și la nivel metaforic.

Cuvinte cheie: *etimologie, terminologie, port popular*

Abstract: *From the description of the anthropo-geographic frame that is inherent to the items of traditional costume of Valea Siretului, up to the analysis of the specific terminology of the ethnographic region, our article represent a promoter of the ethnographic and ethnolinguistic culture that they have been creating as they define with dignity, by mens of their Romanian character, their historical, linguistic and cultural identity.*

Cuvinte cheie: *ethymology, tradition, terminology of folk*

Introducere

În orice limbă, expresiile au o dublă funcție: una de comunicare directă, simplificată, laconică, a gândurilor și a simțămintelor umane și una de comunicare asociată, simbolică, evocând semnificațiile adânci ale unei îndelungate experiențe de viață, asociată în marea majoritate cu sensuri, alegorice. Plasticitatea cuvintelor și a expresiilor, întâlnite atât în folclor, cât și în literatura cultă, ne duc cu gândul la sufletul țaranului român și la modul său de gândire. Aceste expresii pot transmite cele mai diverse stări sufletești, atitudini și comportamente, definind complexitatea vieții și a relațiilor interumane.

Există și o serie de locuțiuni care circulă doar la românii din regiunea Cernăuți, precum și expresii comune românilor și ucrainenilor din, raionul Storjineț.

Toți termenii portului popular ce intră în structura expresiilor dobândesc o încărcătură semantică nouă, concretizată de regulă la modul figurat, sugerând experiențe variate. Aceste sintagme sunt uneori de neînțeles pentru tânăra generație, fapt ce demonstrează că expresiile s-au arhaizat iar lexicul a ieșit treptat din uz.

Din perspectivă etimologică, termenii ce țin de portul popular sunt de proveniență slavă (*cușmă, poală, sucală*), fie latină (*acoperământ, sul*), fie de altă origine (*pingea, zigzag*) – fapt care însă nu ne îndreptățește neapărat să vorbim de anumite preferințe ale vorbitorilor, mai ales în situațiile când termenul respectiv există în mai multe limbi. [1. Pag 69] Pe de altă parte, este important de evidențiat faptul că din aceste locuțiuni fac parte verbe din lexicul fundamental: *a avea, a fi, a bate, a merge, a face, a rămâne, a lua, a spune, a asculta, a da*, etc.

Structurile idiomatice din aceste expresii conțin înțeles figurat, intraductibil, care aparțin grupului frazeologic, cât și neidiomatic, în care termenii își păstrează propriul sens.

Theodor Hristea specialist în lingvistică, consideră că structurile idiomatice și cele neidiomatice sunt „unități frazeologice” sau „frazeeologisme” și că „indiscutabil [...] orice expresie (ca grup lexical stabil și unitar) este, prin definiție, mai mult sau mai puțin expresivă, adică generatoare de efecte stilistice”. [3. Pag 142]

Vom cerceta un număr de expresii interesante în simplitatea lor, însoțindu-le cu scurte comentarii privind expresivitatea și sensul lor, evidențiind frumusețea și bogăția semantică în exprimarea de zi cu zi a românilor din regiunea Cernăuți, care continuă să vorbească românește, ca pe vremea bunicilor lor.

- *a avea / a afla ac pentru cojocul cuiva – a găsi mijlocul de a înfrânge / de a înfrâna pe cineva.*

Această expresie circulă în limbile română și ucraineană, exprimând capacitatea cuiva de a găsi soluții în orice situație, asemenea meșterului care știe să potrivească acele, indiferent de grosimea pielii din care trebuie să confecționeze cojocul. Această formulă conține și o notă pozitiv-amenințătoare: cu, sau fără acordul celuilalt, se va găsi soluția. Circulă și printre românii trăitori în regiunea Cernăuți expresia *iarnă cu șapte cojoace*, în vreme ce ucrainenii spun *iarnă cu nouă cojoace*. Altă expresie românească, *a-și păzi cojocul*, cu sensul de a fi atent, are corespondentul în limba ucraineană, mai direct, *Păzește-ți cojocul!* Tot o adresare directă, este și: *Hai să văd cât îți poate cojocul!* – adică, „cât și ce poți face”.

Unele expresii ce conțin cuvântul *cojoc* sunt: *a-i face cuiva pielea cojoc sau a scutura cojocul cuiva*, cu sensul de „a bate țol pe cineva”, bunăoară și *a-și întoarce cojocul pe partea cealaltă* sau așa cum mai zic unii *pe dos*, cu sens dublu: „a-și schimba părerea ori atitudinea” sau „a se supăra”.

- *a avea la chimir – a fi om bogat*

Chimirul (< turc. kemer), element al costumului popular în special de la munte, este un brâu mai lat confecționat din piele, gândit cu buzunare pentru bani, adesea ornamentat și foarte practic de purtat mai ales în timpul efectuării muncilor în câmp. Astăzi, acest obiect, cât și termenul acestuia se folosesc în vorbirea de zi cu zi, astfel încât și expresia menționată mai sus este actuală, la fel cum sunt și expresiile a fi om cu chimirul mare („a fi om bogat”) sau a strânge la chimir („a fi foarte zgârcit”).

- *a da cu căciula în câini – 1. a fi bun de chef; 2. a-și face de cap;*

Termenul autohton *căciulă*, cât și obiectul de port pe care acesta îl denumește dispar în negura străveche a timpului, ca și ocupația seculară a păstoritului, deoarece căciulile tradiționale se confecționează din piele de miel și oaie. Arhaică este și expresia menționată mai sus, expresie a supărării sau a unui gest de protejare.

Expresia are o circulație restrânsă în zona Storojinețului, unde se spune: *Asta-i altă căciulă!* („Asta-i altă socoteală, altă treabă.”), *Bună ziua, căciulă (că stăpânul n-are gură)!* (sarcasm adresat celui care nu se salută, mai ales se adresează copiilor, cu scopul de a-i corecta), *a-și lua căciula din cap în fața cuiva* („a-și descoperi capul, drept semn de respect”) și *a fi cu musca pe căciulă* („a se rușina pentru o faptă rea sau greșită”).

- *a descurca ițele – 1. a lămuri o chestiune;*
- *a încurca ițele – 1. a complica lucrurile;*

Aceste două expresii circulă în toate comunitățile românești. Amândouă pornesc de la cuvântul *iț* (< lat. licium, licia), ce denumește o unealtă de la războiul de țesut, alcătuit din rame care susțin firele așezate în poziție verticală. Dispozitivul acesta ajută la confecționarea țesăturii – cu condiția să nu se încurce ițele, adică firele cu ochiuri care fac parte din instrumentul respectiv. Aceste două expresii au, la rândul lor, atât sensuri figurate, cât și sensuri proprii.

- *a merge cu traista-n băț – 1. a fi sărac; 2. a nu avea o locuință stabilă;*

Expresia descrie o situație socială destul de critică, a unor oameni atât de săraci, încât numai au ce pune în traistă și o duc această traistă, fiind foarte ușoară, „în băț”, nu în spinare. Bineînțeles că oamenii aceștia nu pot avea nici locuință. Paralel cu această expresie mai circulă și altele, asemănătoare: *a-i bate vântul în traistă*, adică „a fi foarte sărac”, *a umbla cu traista de ici-colo*, „a cerși”.

- *a sta la poala / la poalele cuiva – 1. a fi la îndemâna sau la bunul plac al cuiva; 2. a sta la picioarele cuiva;*

„Poalele” sau „poala” reprezintă partea de jos a unui veșmânt religios, bisericesc, de obicei femeiesc. Întâlnim foarte des această expresie, anume atunci când copilul se ține des de poala mamei, se plasează sub ocrotirea directă a acesteia; dacă cineva ține pe altcineva de poală, înseamnă că îl ține sub control. Când o femeie, își dă poalele peste cap sau își pune poalele în cap, înseamnă că depășește limita bunului-simț, adoptând un comportament josnic.

- *a fi prost ca o cizmă / ciubotă – a fi foarte prost*

Această comparație reprezintă echivalarea gradului scăzut de inteligență umană cu inteligența inexistentă a obiectului de încălțăminte care definește prostia supremă. Interesant este că atât românii, cât și ucrainenii folosesc exact aceeași expresie (*prost ca o ciubotă / дурний як чобіт*), deosebit de sugestivă, deși pare, la prima vedere, absurdă.

- *a-i miroși a catrință – a fi atras de femei*

Această expresie se referă la acei bărbați afemeiați care „aleargă” după sexul opus. Despre un tânăr se spune cu ironie, că *îi miroase gata a catrință*, precum se spune și despre bărbații afemeiați că *aleargă*

după catrințe sau după fuste.

- *a i se încurca pânza – a nu-i reuși planurile*

Termenul pânză denumește țesătura de in, cânepă, bumbac, etc., care se producea în timpurile mai îndepărtate aproape în fiecare casă țărănească; a încurca pânza cuiva însemna a-i strica toate planurile. Precum astăzi, în satele din regiunea Cernăuți materia este cumpărată, expresia dată, a dispărut, dar mai pot fi întâlnite, în schimb și alte expresii cu cuvântul de bază *pânză*: a i se ridica / a i se lua cuiva pânza de pe ochi („a începe să înțeleagă lucrurile”; „a se lumina la minte”); (a merge) până-n pânzele albe („a continua până la moarte”; „a merge până la capăt”);

- *a lovi pe cineva în pălărie – a atinge un loc vulnerabil;*

Această expresie atrage atenția, la modul figurat, asupra unei vorbe sau a unui gest supărător, care rănește sensibilitatea unui loc vulnerabil. La fel de des se folosește și expresia antonimică, ironică, *a-l durea în pălărie*, care denotă nepăsarea.

Rezultate

Constatăm că expresiile ce țin de costumele populare tradiționale au de oferit, pe lângă frumusețea lor, și un cod de valori spirituale, care trebuie băgat în seama dacă dorim să trăim în mod onorabil. Terminologia portului popular românesc, ca parte componentă a locuțiunilor și expresiilor, își păstrează viabilitatea și stabilitatea în comunitățile românești din regiunea Cernăuți, constituind o expresie a bogăției limbii române vorbite într-un teritoriu îndepărtat de patria-mamă, dar care, a rămas profund românesc.

Discuții

Aceste explicații făcute mai sus pe baza expresiilor și locuțiunilor care pornesc de la termii costumului popular scot în evidență, abaterile de sens proprii modului figurat, uneori simbolic și greu de tradus. De foarte multe ori, chiar în limba română, ele se sustrag imediatelor interpretări, datorită abstractizărilor ce sunt neprevăzute: *a bate apa în piuă, a-l ține chingile pe cineva, a scăpa basma curată, a-și dezveli băierile inimii, a nu avea nici în clin, nici în mână treabă cu cineva.*

Concluzii

Acest studiu al locuțiunilor și expresiilor costumului popular din regiunea Cernăuți este deosebit de important anume prin faptul că ne demonstrează un colorit specific doar limbii române vorbite pe acest teritoriu, demonstrând în ce măsură ele sunt cunoscute și folosite de vorbitorii de limbă română din această zonă și dacă își mai păstrează sensul original sau au dobândit sensuri noi. Simpla prezență a acestor locuțiuni și expresii în limba vorbită de românii din Ucraina atestă viabilitatea vocabularului românesc, circulând din gură în gură, devenind proaspete și atotcuprinzătoare prin semnificația lor.

Bibliografie:

1. Costinean Victoria și Ștefan, Valea Siretului – repere etnografice din zona Storjineț, Editura Artpress, Timișoara, 2007. 69 p.
2. Dumistrăcel, Stelian, Hreapcă, Doina, Bîrleanu, Ion-Horia, Ancheta dialectală ca formă de comunicare, Editura Academiei Române, Iași, 1997.
3. Hristea, Theodor (coord.), Sinteze de limba română, Ediția a treia, revăzută și nou îmbogățită, Editura Albatros, București, 1984. 142 p.
4. Mihail, Zamfira, Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978.
5. Pavel, Emilia, Portul popular din zona Iași, Editura Meridiane, București, 1975.